

Janez
Menart

Narodno čustvo je globoko v meni

1.

Če si se rodil iz povsem slovenske družine in stalno živiš med Slovenci, je »biti Slovenec« seveda samo po sebi umevno. Kaj pa naj bi bil drugega? »Biti pisatelj« je manj samoumevno, kajti najprej moraš to postati. Pregovor sicer pravi, da se pravi pesnik rodi. Toda to, da se je rodil, se pokaže šele potem, ko in če pesnik tudi postane. Takó je to že manj samoumevno. Vsekakor pa se stvar še precej bolj zaplete, če sta slovenstvo in pisateljski dar združena v eni osebi. Pisatelj je namreč v mnogočem odvisen od svoje narodne pripadnosti, bodisi da ima od tega kakšne prednosti bodisi da je v čem omejen – zaradi jezika, tradicije, zgodovine, politične, kulturne in gospodarske moči svojega naroda in še česa. Slovenski književni ustvarjalec je zaradi svoje narodne pripadnosti v primerjavi na primer s kakim Angležem na boljšem v tem, da se v javnosti lažje uveljavi, neizmerno na slabšem pa zaradi jezika; kajti če se Anglež sicer resda mnogo težje uveljavi, mu je pa zaradi jezika potem avtomatično odprt ves svet; Slovenec pa praktično ne more postati svetovni pisatelj, tudi če se po srečnem naključju prebije iz svoje jezikovne zaprtosti s kakim dobrim prevodom. To velja še posebej za pesnike. Najlepši primer je pa Prešeren. Je večji pesnik kot večina njegovih slavnih sodobnikov po Evropi, pa ga ni v evropski zavesti niti za pokušino. Na srečo se mlad človek te jezikovne omejenosti v svoji mladostni zagnanosti ne zaveda, saj se peha za tem, da bi ga sploh objavili, čeprav v še tako zakotnem listu. Ko pa se prebije, če se, pa je že tako zakoreninjen v svojem ustvarjanju, da ga jezikovna (ali dodatno še kaka druga) omejenost ne moti toliko, da bi bil zaradi tega nesrečen. Iz svoje izkušnje, ki pa, kolikor vem, ne velja samo zame, bi še dodal, da je človeku za smiselnost njegovega pisanja potrebno (pustimo ekonomiko ob stran) le zelo skromno število bralcev; kajti čim starejši je, tem bolj piše predvsem zase; a nekaj bralcev mora vendar vsekakor imeti; še pomembnejša kot sami bralci pa je možnost, da objavlja. No, omenjena dva minimalna pogoja za sproščeno pisanje tudi naše sicer maloštevilno občestvo zlahka omogoča vsem, celo šibkejšim ustvarjalcem. Kdor ne verjame na besedo, naj malo pobrska po tej ali oni knjižnici, pa bo videl. Skratka – če si slovenski pisatelj, se stvar sicer malo zaplete, ne pa usodno. Izjema so samo megalomani.

2.

»Planetarna zavezanost« književnosti je po mojem spet ena tistih zmerom novih filozofsko-literarnih pogruntavščin, ki si jih v nekakih duhovnih valovih na vsake toliko in toliko let izmišljamo umetniško mrtvi literati, še posebej tisti, ki jih je ustvarjalna jalovost pahnila med kritike in teoretike. Tako nastaja zmerom nova literatura za literate, medtem ko bralci segajo po klasičnih in pa tistih sodobnih tujih delih, ki so sicer svetovno znana, ne da bi hotela biti »planetarno zavezana«. V slovenski književnosti je pretežni del književnikov, zlasti še pesnikov in teoretikov, zavezan takšni ali dru-

gačni »planetarnosti«. Vendar je na srečo vsaj nekaj tudi še takih, ki pišejo iz življenja, to se pravi o svojem doživljanju sebe in sveta. Njihova zavezanost ali nezavezanost slovenstvu pa je odvisna od tega, kako to vprašanje dojemajo kot ljudje: ali domovinsko čustvo sploh poznajo, in če ga, ali je neločljivo vraščeno v njihovo čustveno in miselno bistvo, kot sta na primer ljubezen do ženske ali strah pred smrtjo in podobno. Če je domovinsko čustvo del njihove biti, potem je nadvse naravno, da pišejo tudi iz teh svojih ustvarjalnih pobud in da jim ni tuj občutek dolžnosti, da bi tako s svojim neposrednim družbenim delovanjem kot s svojim pisanjem sooblikovali narodnega duha in njegovo usodo. Le s kakšno utemeljitvijo bi bila, gledano z ustvarjalnega stališča, na primer, ljubezen do ženske »upesnitve vredna«, ljubezen do rodne zemlje in ljudi pa ne? Pri velikih, v svetu trdno zasidranih narodih take vrste pisanja seveda v glavnem ni, saj ni vzrokov, ki bi v pesnikih prebujali te vrste čustev. Toda nikakršne logike ni v tem, da tudi slovenski književniki ne bi s svojim ustvarjanjem sooblikovali narodne usode samo zato, ker tega ne počno, denimo, Francozi ali kdo drug. Kar se mene osebno tiče, je narodno čustvo globoko v meni od mladih dni in nihče me ne bo pripravil, da ne bi pisal tudi iz tega navdiha. Še če bi bila naša narodna usoda srečna in prihodnost varna, bi pisal – tako vsaj zdaj čutim – tudi o Sloveniji. Če ne drugega, vsaj hvalnice o njenih lepotah.

3.

Mislím, da smo književniki, vsaj posredno, bolj sprotno in zanesljivo oblikovali povojni čas kot pa na primer zgodovinarji. Ne da zgodovinarji tega ne bi znali in mnogi tudi hoteli, toda literatura je imela vendar vsaj nekaj ezopovske svobode, da je lahko povedala to ali ono neuradno resnico; zgodovinarji pa zlasti o resnici medvojnega in povojnega časa prav nobene; zaradi zaprtih arhivov še zdaj, zadnjih nekaj let, ko je svobode zmerom več, ne morejo z besedo na dan. Tako si s sodobno zgodovinsko ustvarjalnostjo osebno nisem pomagal prav v ničemer. Sicer pa mi to tudi ni bilo potrebno, saj sem zgodovino sam sproti doživljal in jo zato poznal iz lastne izkušnje. Pač pa sem na veliko prebiral in tudi ustvarjalno pozabljal tako starejše kot povojno zgodovinopisje o preteklih dobah slovenskega prostora. Za to znanstveno delo sem slovenskim zgodovinarjem tudi nadvse hvaležen.

4.

V mladosti sem tudi jaz seveda želel postati Shakespeare. Ko pa sem se podrobno in iz prve roke seznanil s književnostjo romantičnega obdobja in pri tem ugotovil, da celo tak pesnik kot Prešeren na svetu ne pomeni nič, čeprav po kvaliteti »nese« domala vso evropsko smetano svojega časa, ali ji je pa vsaj enakovreden – takrat so se zavese mojih aspiracij spustile po narodnostnih mejah Slovencev. In s tem sem se notranje pomiril. Ta domet mi povsem zadostuje. Občasni literarni uspehi v tujini me sicer razveselijo, vendar jih jemljem le kot nekakšno privago; to se pravi, ne napeljejo me na misel o uspehu v mednarodnem prostoru. Tem manj, ker vem, da so »velike« literature zaradi svojega ustvarjalnega bogastva v glavnem samozadostne in tudi samozagledane. Slovenci – v povprečju – beremo tudi precej tuje literature, celo več kot domače; nekateri avtorji (kot na primer Shakespeare, Tolstoj, Puškin, Petrarka) so postali celo »naši«. Širša javnost pri velikih narodih pa bere pretežno le svoje pisatelje, kvečjemu še pisatelje

drugih »velikih« literatur. Tako se na njihovo širše tržišče le mukoma prebije kakšno delo iz katere od »manjših« literatur, v glavnem kak roman ali drama, pa še to le redko iz prvotnega tujega interesa, temveč skoraj praviloma po srečnem naključju in velikih naporih »primarno zainteresirane strani«, če se naj tako izrazim. Pri vsem tem pa bi še pripomnil, da morda sicer res nihče ni prerok v svoji domovini, da pa vsekakor prerok tudi ostane le, če ga prizna tudi domovina. Občasni uspehi na tujem se drugače izgubijo kakor utrinki na zvezdnatem nebu.

5.

Ne vem sicer, kdo je pisal o času »samo še nadnacionalnih vrednot« in o nepotrebnosti slovenskega jezika; vsekakor pa je to, po mojem, v svojo umišljeno modrost zagledan, duhovno beden človek, ki ni zmožen stvarnega odnosa do sveta. Zato bi pripomnil le to, da isto kot za slovenščino velja vsaj za kakih petnajst drugih evropskih jezikov in za več kot tri tisoč drugih po svetu. Le kakšne »evropske možnosti« naj bi imele na primer madžarščina ali grščina ali srbsščina, čeprav so štirikrat do petkrat »močnejše« kot slovenščina? Jezikoslovec akademik Janez Orešnik pa mi je pred časom povedal (in na moje nezaupljivo začudenje celo dvakrat ponovil), da je 95 odstotkov vseh jezikov po svetu manjših, kot je slovenščina. In vse te bi prej omenjeni modrijan torej z enim samim velezamahom nonšalantno zbrisal s sveta. Jaz bi dejal rajši takole: ko se bodo vsi ti jeziki in z njimi narodi ukinili v prid večjim, se bomo pa še mi. (To sem napisal že leta 1973, ko je iste nauke po slovenski deželi trosil neki drug duhovni velikan.)

6.

Bledo sled onstranske gloriole občutka, da je moj bralski krog zaradi Jugoslavije širši, sem imel samo v času plitviških večerov poezije (do 1956). Potem sem hitro spoznal, da gre le za kongresniško literatstvo, (vsaj kar se poezije tiče) zanikrno prevajanje in daj-dam objavljanje. Zato sem svoj interes po jugoslovanski slavi že davno odkljudal. In tako me je kulturniška prekinitev vseh literarnih odnosov, ki je sledila jogurtni revoluciji, samo potrdila v tem, kako prav sem imel, da onstran Zagreba nisem navezoval kakih večjih literarnih stikov.

7.

Z zadovoljstvom ugotavljam, da je Društvo slovenskih pisateljev s svojo odločilno spodbudo in pomočjo ob zadnjem zgodovinskem družbenem prelomu opravičilo pred slovenskim narodom vse dolgoletne ugodnosti in dotacije, ki jih je prejemale, pa čeprav bi mu lahko morda počitali, da je bilo v povojnem obdobju kdaj pa kdaj tudi preveč konformistično ali pasivno. Prepričan sem namreč, da je bilo v danem trenutku javnega življenja iz najrazličnejših vzrokov edini organizacijski subjekt, ki je omogočil družbeno akcijo, in da je bil njegov uspešni politični angažma največje dejanje v njegovi stodvajsetletni zgodovini: v kritičnem trenutku se je brez cincanja postavilo na pravo stran in opravilo svojo narodno poslanstvo. Zdaj po političnem preobratu in po nastopu strankarskega pluralizma, za kar se je društvo trudilo, je njegova naključna politična naloga, po mojem, pri kraju; njegovi člani namreč lahko zdaj vplivajo na družbene dogodke neposredno in izdiferencirano. Rekel pa bi, da je društvo kot celota kljub temu, da je prenehalo neposredno politično delovati, med ljudmi še naprej

ohranilo »dober glas«, tako da bi mu bila javnost spet pripravljena pozorno in celo zaupljivo prisluhniti, če bi nastale za narod usodne razmere.

8.

Glede na raznorodno ideološko zagretost slovenskih ljudi, ki jo omenja vprašanje, bi dejal, da se vsaj štiri petine vseh Slovencev strinja v željah o osnovnih narodnih vprašanjih: nobenega dvoma ni – toliko jih že poznam, saj jih že štirideset let poslušam trezne in ob kozarcu – da bi vsi radi živeli v lastni državi, kjer bi bili res sami svoj gospodar, ne pa v neprestanih konkubinatih. Od te vsem skupne želje naprej pa jih ločujejo različni pogledi, ali je to sploh mogoče doseči, in če je, kako. Ta negotovost izvira iz dvomov, ki so posledica zgodovinske neizkušeniosti, odsotnosti slovenske vojske, privajene upravne odvisnosti (Dunaj, Moskva, Beograd – nikdar Ljubljana), številčne in teritorialne majhnosti, slabih izkušenj s sosedi, gospodarske obubožanosti; in temu podobnega. Razhajanja nastajajo tudi zaradi neosveščenosti in indoktrinacije, saj so vsi, ki niso stari vsaj šestdeset let, vse življenje poslušali eno samo melodijo: da za Slovence ni obstanka zunaj Jugoslavije. Stvari, ki se neprestano ponavljajo, celo laži, pa po principu »gutta cavat lapidem« postanejo slednjič v zavesti množice edina zveličavna resnica. Pozabiti ne smemo niti na tiste, ki so se prepričano borili za Jugoslavijo, žrtvovali zanjo najlepša leta, postali invalidi, mnogi izgubili tudi najdražje, ali pa še dolgo po vojni v potu svojega obraza in z odpovedovanjem iz svetega prepričanja »gradili socializem in lepšo prihodnost«. Z marsičem je tudi pri njih sicer opravilo razočaranje, ampak nekje prav na dnu pa je vendar ostalo nekaj, nekakšna nostalgija ali kaj, nekakšne »Zabučale gore«. . . Delno je treba prišteti še mešane zakone in osebna znanstva, ki so se spletla v desetletjih. Pa tudi užaljenice, odžagance, stremeljivce na »zvezne« funkcije. In še kaj. Mislim torej, da ne gre za ideološkost; Slovenci smo po naravi individualisti, ki v svojem bistvu nismo nikdar bili nagnjeni h komunizmu; druge ideologije in politična prepričanja pa so vse bolj ali manj ista kaša. Gre torej za povsem življenjske in psihološke zavore, ki otežujejo odločitev, odtod pa vsa paleta različnih hotenj in drobnih, zadržanih nesoglasij. Zato mislim, da ima sedanja vlada prav, ko se bori predvsem za suverenost. Ko se bo naš duh postavil trdno pokonci – na zadnje noge se je že – potem bo vse drugo steklo po naravnih poteh zmerom na bolje.

9.

Na prvi del tega vprašanja sem v glavnem odgovoril že pravkar. Preostaja mi, da izrazim še svoje osebno mnenje. Odkar sem odslužil vojake ter se zatem še malo razgledal po Jugoslaviji in po njeni zgodovini, sem bil sam pri sebi zmerom za to, da bi naj bila Slovenija kdaj povsem samostojna država. Seveda pa so to bile v tistih razmerah lahko samo nadvse pobožne želje, moje in še koga drugega, ki smo si jih upali zaupati le v najožjem prijateljskem krogu, pa še to v že bolj jutranjih urah. Glede na takratni svetovni položaj in pod takratno trdo roko v Jugoslaviji ni bilo mogoče niti z najmanjšo verjetnostjo slutiti kakšne še tako blede svetlobe na koncu še tako dolgega tunela. Da pa so se meni in drugim res motale po glavi take pobožne želje, priča pesem Kralj Matjaž, ki sem jo napisal po prihodu iz vojske leta 1958. V njej so tudi verzi:

Kralj mrk molči.
In misli so pijavke, ki sesajo
na vratni žili kri.

...
O, če bi mu oko
lahkò izbruhnilo solzé srca,
bi kralj z vratu potrgal si pijavke
in z dvignjeno rokó
dal znak.

Želel sem in upal, kot še mnogi drugi, a nikdar nisem zares verjel, da se bo Kralj Matjaž prebudil še za mojega življenja. Tem manj potem, ko se je začelo veliko priseljevanje v Slovenijo in je vsa preostala Jugoslavija začela navijati za centralizem in unitarizem. Toda vse kaže, da le drži stari francoski pregovor: Tem slabše – tem bolje. In tako sem le dočakal, da je Kralj Matjaž dal znak. Za to sem hvaležen usodi, obenem pa mi je hudo ob spominu na tiste prijatelje in znance, ki so upali prav tako kot jaz, pa tega niso dočakali, ker jih je prehitela smrt.

In kaj naj bi zdaj na vprašanje o samobitnosti Slovenije odgovoril drugega, kot da sem za njeno popolno svobodo, za lastno državo v duhu Majske deklaracije, za táko Slovenijo, kot si jo zamišlja mariborsko odcepi-tveno gibanje »Samo« (popolna suverenost, lastna gospodarska in davčna politika, povsem samostojen pravni red, lastna vojska, denar, carinska služba in podobno). In zakaj tako do konca: Zato, ker sem do dna prepričan, da nas bi vsaka tudi najrahljša povezava s Srbijo slej ali prej nujno pripeljala spet nazaj na staro; takrat pa enkrat in za zmerom; v zadnjih sedmih letih so Srbi namreč jasno pokazali, da so trdno odločeni doseči svoje hegemonistične cilje in da so za njihovo dosego pripravljeni izrabiti vsa sredstva: brezobzirno politiko, zvijačnost, intrige, potvarjanje, izsiljevanje, zahrbtnost, petokolonaštvo, fizično nasilje, krajo, laž, celo državljansko vojno – vse. Vemo pa, da volk menja dlako, nravi pa ne. In tako bi po mojem kazalo zaigrati va banque in reči: Bolje en dan lev kot sto dni ovca!

Kljub takšnemu osebnemu stališču pa se zavedam težko premagljivih ovir, ki stoje na poti tega velikega slovenskega cilja. Zaradi nenaklonjenosti velikih sil, negotovosti mednarodnih meja, centralistične usmerjenosti jugoslovanske armade, zapletenosti srbsko-hrvaške meje, nasprotovanja drugih republik, pa tudi zaradi lastne slovenske delne negotovosti in načrtnih, resnično hotenih (ne samo taktičnih) konfederativnih ciljev nekaterih strank se bojim, da bo moja želja po pravi svobodni domovini ostala samo na pol poti in da bo na koncu namesto lastne države v najboljšem primeru prišlo le do kakšne nadvse ranljive konfederacije, (pa še to pod kakšnim drugim imenom). In da se bo balkanski ples začel spet znova – na drugem nivoju, v drugih preoblekah, a vendar isti. Kamor je stopil hudič, tam trava ne raste. Velike ribe zmerom male žro. Male so pa neumne, ker ne odplavajo iz skaljenega ribnika, dokler voda še teče čez jez. A kaj si morem. Tako mi preostaja samo še precej stvarno upanje, da se Srbija nikakor ne bo hotela pomiriti z dejstvom, da bi ne bila v Jugoslaviji prva in vodilna enota, temveč samo enaka med enakimi; in da bo zato ona sama prva ostvarila samostojno državo, tako da bo ječa jugoslovanskih narodov razpadla sama od sebe.

A če se to ne zgodi, bi za primer konfederacije (poleg že znanih zamisli o vojski, denarju, sodstvu, gospodarstvu, davkih, diplomaciji, itd.) uvrstil

vsaj še dve zahtevi, ki sta za perspektivni obstoj slovenskega naroda nujni, čeprav sta morda v neskladju s splošno formulacijo o pretoku blaga, kapitala in ljudi (kajti isto ni isto – nekaj, kar lahko kakšna Nemčija mirno prenese, mala Slovenija ne more). Zahteval bi uvedbo pravega (ne kot zdaj avtomatičnega) republiškega državljanstva; nadzor in pogojevanje priseljevanja; in zakon, po katerem bi zemljo in nepremičnine v Republiki Sloveniji lahko posedovali samo njeni državljani, (tako da bi bila tudi zemlja pod nepremičninami v večlastninski lasti zmerom obvezni in neodtujljivi delež slovenskega partnerja); tuji deleži pa razen tega ne bi smeli biti nikdar večinski (torej kvečjemu do 49 odstotkov). Ne smemo namreč dovoliti, da bi poljubno priseljevanje katerekoli narodne skupnosti privedlo do sedanjega etničnega položaja Latvije, Estonije ali Litve s posledicami, ki so pokazale svoje zobe med nedavnimi dogodki v teh deželah, pa tudi na Hrvaškem v Kninski krajini. Prav tako pa tudi ne smemo dovoliti, da bi nas katerikoli tujci spravili pod svojo oblast po gospodarski plati.

Ne glede na to, kako se bodo stvari obračale, pa se moramo Slovenci načrtno truditi za to, da bi v sebi premagali skozi stoletja privzgojen občutek, da nas je malo in da zato nič ne moremo. Pozabiti moramo na tisti nesrečni (in neresnični) »Samo milijon nas je«, na krilatico, da smo »najmanjši narod v Evropi« in na prepričanje, da sami ne bi mogli živeti, kar so nam namerno vcepljali iz roda v rod vsi naši narodni sovražniki, da bi nas laže držali pod svojo dominacijo.

Manj številni narodi od nas so v Evropi Lužiški Srbi, Bretonci, Baski, Islandci, Maltežani, Frizijci, Črnogorci, Makedonci, Estonci, Latvijci; Valižani, Armenci in Litvanci pa približno enakoštevilni. Po površini od Slovenije manjše samostojne države so (če odštejemo najmanjše) Luksemburg, Lichtenstein, Malta, Ciper, Libanon; Izrael pa je s pustinjo vred le za malenkost večji. Slovenci smo na evropsko primerni civilizacijski stopnji, imamo dovoljšen duhovni potencial, premoremo že zdaj vse potrebne družbene institucije, imamo vse možnosti za uspešno gospodarstvo, ozemlje pa bi po mnenju tujih strokovnjakov zlahka prehranjevalo nad pet milijonov ljudi. Zakaj potem ne bi mogli biti samostojni, imeti svojo lastno državo? Dal pa nam je seveda ne bo nihče sam od sebe. Izboriti si jo moramo sami.

10.

Gospodarstvo je seveda ena najpomembnejših sestavin našega življenja, saj je od njega odvisen naš vsakdanji kruh. Vendar pa mislim, da vseeno ne smemo gledati preveč kruhoborsko, kajti tako gledanje nam bi v končnem proračunu prineslo manj kruha. Kot sem že rekel, strinjam se s sedanjo vlado, da je predvsem potrebno utrditi našo suverenost in sprejeti novo republiško ustavo; kajti šele ta bo omogočila sprejem denarnih, davčnih in gospodarskih zakonov po slovenski meri in potrebi. Šele tedaj bo mogoče začeti delati in načrtovati s pravo voljo in upom na uspeh. Seveda bo treba tudi potem še nekaj let stiskati pas. Vendar v tem primeru ga bomo vsaj enkrat stiskali sebi v prid. Če smo ga, in ga še zmerom stiskamo v prid predvsem drugim, ga bomo vendar tudi zase! Ampak ljudje morajo najprej dobiti spet izgubljeno zaupanje v poslovni red in v zakonitost države! Če bi na primer imeli slovenski denar ali vsaj lastno emisijsko banko, bi ljudje v lastnem interesu radi privlekli na dan svoje prihranke. Če bi se vedelo, kdo bo pil in kdo plačal, bi se marsikdo česa lotil, tudi česa večjega, ne same »grajzlarije«. V prisilnih razmerah zveznih predpisov pa

pameten človek ne bo delal in načrtoval več, kot mu je nujno potrebno za preživetje. Predvsem še ne bo silil v posle s tujci in pri tem po sili razmer ne razprodajal slovenskega narodnega premoženja, da bi potem znaten del pridobljenega metal po tej ali oni poti v nenasitno zvezno vrečo.

11.

Popolnoma se strinjam z ljudmi, ki pravijo, da preveč naivno iščemo pomoč v slepem zavezništvu z našimi najbližjimi sosedi (Italijo, Avstrijo, Nemčijo), ki nas utegnejo v naši stiski pokupiti, in da so v perspektivi politično mnogo bolj nenevarni bolj oddaljeni partnerji kot na primer ZDA, Kanada in podobne dežele. Naši sosedge namreč že s svojim odnosom do naše avtohtone slovenske manjšine, (ki je zanje politično in etnično povsem nenevarna) kažejo svojo pravo nprav. Zato jim ni zaupati, da so povsem pozabili na svoje stare ozemeljske in potujočevalske apetite in da jih ne bi obnovili in uveljavili takoj, ko bi jim bilo mogoče. Prevelika ekonomska odvisnost od njih bi jih kaj lahko spet zmamila na take misli in mutatis mutandis privedla tudi do njihove uresničitve. In morda celo ne v takó daljni prihodnosti. Menjave niso tako počasne, kot se nam zdijo v našem vsakdanjem dožemanju. Koroško so na primer potujčili v slabih sto letih. In še zmerom živijo Slovenci, ki so bili najprej avstro-ogrski, potem SHS in jugoslovanski, potem italijanski, potem nemški in potem FLRJ državljani. Za to, kako se tak hegemonističen apetit v ugodnih razmerah na vsem lepem spet razbohóti v vsej svoji silovitosti, pa imamo najlepši dokaz kar v sedanjem izbruhu srbskega hegemonizma. Nujno zaščito proti razprodajanju slovenske zemlje in nepremičnin pa sem omenil že prej.

Ne strinjam pa se s tistimi, ki so mnenja, da bi se kazalo v poudarjeni meri navezovati na Japonsko in druge razvite azijske države. To nam bi evropske države, med katere želimo tudi sami priti, nedvomno zelo zamerile, saj so jim Japonci in drugi zaradi svoje cenene delovne sile in neusmiljene delovne organiziranosti prehuda konkurenca. Če bi bil jaz gospodarstvenik, bi se trudil poiskati partnerje predvsem v manjših, a bogatih evropskih državah, kot so Belgija, Nizozemska, Švedska, Švica, Danska; pa v Franciji, morda v Španiji; in v perspektivi, če se bodo postavili spet na noge, navezati že stare stike s Češko; in z nekaterimi deželami sedanje Sovjetske zveze. Ker Slovenija verjetno nikdar ne bo usmerjena k ustanavljanju velikih, enopánožnih podjetij, (za to je kot majhna enota preveč ranljiva), bi se po mojem v teh državah lahko našlo dovolj gospodarskih partnerjev, saj ne bi bili potrebni pretirano veliki kapitali, te manjše dežele pa se prav gotovo tudi same po možnosti želijo izogibati gospodarsko premočnih sodelavcev in solastnikov.

12.

Ne vem, ali v sedanjem prelomnem času v prihodnost svojega naroda gledamo dovolj trezno in jasno, vsekakor pa lahko rečem, da mnogo bolj kot kadarkoli doslej in da imamo na voljo neizmerno več razumskih móči in – kljub vsemu – tudi materialnih sredstev kot kadarkoli doslej. Sicer pa se ni kaj dosti obotavljati, treba je iti naprej. Dosedanji narodni instinkt nas je drugo z drugim vendarle, čeprav tudi po hudih ovinkih, še zmerom vodil v smeri proti našemu končnemu cilju: narodni svobodi in lastni državi. Zato mu lahko zaupamo.

13.

Slovenski pisatelj vsekakor tudi ta trenutek in v razmerah, v kakršnih živimo, lahko stori kaj, da bi bila naša pot jasnejša. Za to so mu na voljo vsaj tri poti: pot neposrednega političnega delovanja; pisateljsko ustvarjalna pot, pri tem pa poskuša vplivati na ljudi z močjo umetniške besede; in pa pot javnega razmišljanja o najrazličnejših vprašanih slovenskega naroda in njegove državnosti. Med to zadnje sodijo tudi pričujoči odgovori na zastavljeno anketo Sodobnosti.

1. septembra 1990

Saša
Vuga

Zakaj sem norcu dal sedet na želvo

1/23. avgust 1990. Dobro je ponájvečkrat, ker ni veliko slabše. Pravljica o kmetu z nekaj več otroki: Prvemu je dal junico. Drugemu zapustil hišo – zadnjemu, desetemu, pa je s solzami stisnil v malho knjigo. Hiša je zgorela. Krava je pahnila parklje v zrak, spodvila rep; Knjiga je še tu. Usoda je, na videz le tjavdan, kot Bog v Cankarjevi priliki, zvrnila prst, nas posadila sëm. Lahko bi s hudobijo

tehtala, nas vrgla tja. Nam dala vzrok, da kolnemo, da jočemo. Blagoslovljena stiska, vsakršna, kadar je ogenj, če je moč, da se ji kdaj kot kládivar, s pestmi v razbitih sponah, vržeš v bran. Zakaj smo, kar smo (pa ne le pisatelji)? Kaj nas je, kljub vsemù, skiparilo v rod? Od kod zvestoba, ki je niti smrt v naših polnočeh ni zvegnila? Ne vem – še Lermontov ni tej skrivnosti uganil korenin: »Z ljubeznijo posebno ljubim domovino! Razum je čudne sam ne razloži... A rad imam – zakaj, ne vem še sam.« Zakaj Slovenec do današnjih dni ni klecnil? Biček v ločju, je pod vetrom jenjal, pa se z novim vetrcom zravnal? Od kod le črpa s tiho ihto, trmoglav? Iz dedove pripovedi, kako so v prahu, na kolenih (»Tudi jaz sem klečal.« Gradnik), spodaj je šumela Soča, dolgo pot iz mesta gor pospremili, objokani, Gregorčičev mrtvaški voz? Od kod, iz Mussolinijevih poskokov, krikov – šlo mi je na godčevski posmeh. Kot opica je z rokavico, zgrbljen, držal za ograjo iz kovanih šib. Gorica v hrum, 1942. Klopotal s čeljustjo, tolikšno kot gozdarjev podplät: »Sterminare tutti i maschi di questa maledetta razza!« Jah, *iztrebiti vse moške (samce) te preklete pasme*. Vneto si je lizal ustnice. Od kod, iz Corradinijevih razburjenih oči, še mlečnozobca, spremljevalca: »Vrag v Trnovskem gozdu 45! Bevk je grčal. Si potlačil kapo. Zgrabil samokres, Francè, kot medved rjul – prebili smo se.« Domovina je, na žalost, več: Kdaj le poštni zemljevid. Umazana stranišča. Roparji. Pa Mojzesove table, mrgolevaste od žretnih hroščev. Domovina ni le bridka Čedermačeva kantata z lece. So vrvi obupancev in mrzlih čumnatah: Obesiš se, nedeljske srajce pa ne posušiš. Je gnil krompir. In pozlačena usta predikantov. Prazni klasi, ki povsod stoje. So osli iz maneže Make-donca Filipa, pripravljeni, da jo prodajo za plehnat drobiž. So vampi. Domovina je včasih ko dva režlja kruha, vmes pa ti, kot hrenovka, nabrekla